

HOBBS VE DESCARTES'TA BİR MEKANİZMA OLARAK DEVLET

Carl SCHMITT

Çeviren: Araş. Gör. Emre ZEYBEKOĞLU*

Henüz antik dönemde dahi felsefi bir anlam taşıyan *humanitas* kavramıyla Descartes, din ve gelenek, kilise ve devlet içindeki mevcut bütün düzenlerin bilgisine varmış ve bununla da yetinmişti. Hobbes'un bol bol kullandığı efsanevi ve şeytani resimlere onda hiç rastlanmaz. İngiliz, devlet kurgusunun temelinde yer alan "tabiat halini", yani iç savaşı, kendi deneyimlerine dayanarak biliyordu; buna karşılık Descartes'ın Fransa'sı çoktandır bir "devlet"ti. Siyasi bir birim olan devlet için Descartes, bir mimar tarafından inşa edilmiş olan bir bina resmini kullanır. Bu resim, Rönesans'ın sanat eseri anlayışına uygun düşer ve bu haliyle devleti, Hobbes'un sözcükleriyle bir *horologium*, bir *machina*, bir *automaton*, yani bir saat mekanizması, bir makine, bir otomat veya aygıt olarak düşünen rasyonalist-devrimci devlet teorisinin teknik-mekanik bir tasarımı değildir¹. Ancak Descartes'ın hoşgö-

---

* İ.Ü. Hukuk Fakültesi, Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı. Bu makalenin orijinali için bkz. SCHMITT Carl, "Der Staat als Mechanismus bei Hobbes und Descartes", Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie, Band 30, Heft 4, 1937, S.158-168. Bu metnin Türkçe son okumasını yapan Araş. Gör. Sayın Elif Başkaracaoğlu'na bir kez de buradan teşekkür etmek isterim.

¹ Hobbes, kan dolaşımı teorisini, insan vücudunun mekanik-fiziksel temsili üzerine kuran (kalbi bir pompa, kan dolaşımını hidrolik bir problem olarak düşünen) Harvey'in hayranıydı. (Bkz. TÖNNIES F., *Einführung zu Julius Lips, Die Stellung des Thomas Hobbes zu den politischen Parteien der grossen englischen Revolution*, Leipzig 1927 S.4/5)

rülü tutuculuğu, insan vücudunu bir mekanizma olarak düşünmekle insana özgü olan her şeyin özünü devrimci bir şekilde değiştirdiği konusunda şüphe yaratmamalıdır. Bu, yaklaşan teknik-endüstriyel devrimin başlangıcıydı. İnsan vücudunun mekanikleştirilmesi ile karşılaştırıldığında, devletin mekanikleştirilmesi tâli bir değer taşır ve daha dolaysızdır. İnsan vücudunu benzer şekilde mekanikleştirmeden de devleti yapay bir mekanizma olarak kavramak mümkündür. Devletin mekanikleştirilmesi, insan vücudunun mekanik tasarımının dev aynasındaki görüntüsü de olabilir ki o zaman yaratacağı etki, Hobbes'ta olduğu gibi çok daha net ve ürkütücü olur.

Hobbes'un devlet kurgusunun çıkış noktası, tabiat halinde duyulan korku, amacı ve vardığı nokta ise devletin hakim olduğu medeni yaşama durumunu güvence altına almaktır. Tabiat halinde herkes herkesi öldürebilir; herkes herkesi öldürebileceğini bilir; herkes bir diğerrinin düşmanı ve rakibidir –ünlü *bellum omnium contra omnes* [herkesin herkesle savaşı] sözü bunu ifade eder. Devletin hakim olduğu medeni yaşama durumunda bütün yurttaşların fiziksel varlıkları güvendedir; sükunet, güvenlik ve düzen hakimdir. Bilindiği gibi bu, polisin tanımıdır. Modern devlet ve modern polis birlikte ortaya çıkmışlardır ve güvenlik devletin en temel kurumu polistir. Hobbes, polis vasıtasıyla sağlanmış barış durumunu ifade etmek için şaşırtıcı biçimde Baco von Verulam'ın [Francis Bacon of Verulam] formülünü devralır ve insanın, insanın kurdu olduğu (*homo homini lupus*) tabiat halinden sonra, artık insanın Tanrı'sı haline geldiğinden (*homo homini deus*) bahseder. Tabiat halinin saçtığı dehşet, korkuyla dolu bireyleri biraraya getirir, duydukları korku son raddeye varır, *ratio*'dan [akıl] kaynaklanan bir kıvılcım çakar –ve yeni Tanrı birden gözlerimizin önünde beliriverir.

Korkunun eziyet ettiği insanlara barışı ve güvenliği getiren, kurtları yurttaşlara dönüştüren ve bu mucize ile bir Tanrı, ancak Hobbes'un deyişiyle “ölümlü Tanrı”, *deus mortalis* olarak ortaya çıkan bu Tanrı kimdir? Newton'un sözü birçok yerde olduğu gibi burada da geçerlidir: *deus est vox relationis* [Tanrı, itibarın sesidir]². “Ölümlü Tanrı” sözü büyük yanlış anlamalara ve yanlış yorumlara yol açmıştır.

² Bu Latince ibare, George Schwab ve Erna Hilfstein tarafından İngilizce'ye “*god is a voice of respect*” olarak çevrilmiştir. Bkz. SCHMITT Carl, “*The State as Mechanism in Hobbes and Descartes*”, in: *The Leviathan in the State Theory of Thomas Hobbes, Meaning and Failure of a Political Symbol*, çev. George Schwab, Erna Hilfstein, Greenwood Press, Connecticut, 1996, s.92. [ç.n.]

Ekonomi ve toplum felsefesine ilişkin çok sayıda yazısıyla tanınan Lyon'daki Chartreux Enstitüsü profesörlerinden J. Vialatoux, kısa bir süre önce Hobbes hakkında yayınladığı bir incelemede Hobbes'u, günümüz totalizminin³ filozofu ve aralarında fark gözetmeksizin bolşevizmin, faşizmin, nasyonal sosyalizmin ve Alman Hristiyanlarının vaftiz babası konumuna yükseltmektedir⁴. Fransız katoliğinin işini kolaylaştıracak malzemeyi Hobbes sağlamaktadır: her şeyi yutan Leviathan'ın meşhur resmi, *deus mortalis* ve *homo homini lupus* gibi ifadeler, bir de bunlara ilaveten devletin emrettiği veya izin verdiği din dışındaki bütün dinlerin hurafe olduğu yolundaki kötü şöhretli, mutlakiyetçi tez... Öte yandan sonsuz farklı anlama gelebilecek olan "total" sloganının muğlak çokanlamlılığı bunlara eklenir: bu anlamlardan bazıları bireysel özgürlüğün geniş ölçüde sınırlandırılması veya yok edilmesi olabileceği gibi, bazıları da sivil özgürlükler alanındaki geleneksel sınırlamalarda (sadece nisbi) değişiklikler yapma, merkezileştirme, "kuvvetler ayrılığı" olarak adlandırılan geleneksel anayasa hukuku kavramında değişiklikler yapma, daha önceki ayrımların kaldırılması ve totalitenin [total güç kullanımının] amaç veya araç olması vs. olabilir. Mükemmel bir anayasa hukukçusu olan R. Capitant, "*Hobbes et l'Etat totalitaire*"⁵ başlıklı makalesinde Vialatoux'nun tersine, Hobbes'un devlet kurgusunun bireyci karakterine işaret etmiş ve F. Tönnies'in de kuvvetle vurguladığı gibi⁶ bireyler arasında akte-dilmiş olan sözleşmede, ihlal edilemeyecek nitelikte özgürlükçü çekinceler bulunduğunu belirtmiştir. Bireysel özgürlük konusunda şu da bir vakıadır: *tamen usque recurret*. [Mamafih söz döner dolaşır ve sürekli bireysel özgürlüğe gelir.] R. Capitant, liberal-demokrat bir Fransız olarak, "*idéologie totalitaire qui fleurit de nos jours*" [günümüzde filizlenen totaliter ideolojilere] tabiatıyla muhaliftir. Bununla beraber Hobbes'un, bütün bilimsel düşüncelerin devlet tarafından kontrol edilmesine yönelik talebinin gerçek bir "devlet dini" olarak değil, yalnızca polis tarafından sağlanan güvenlik ve düzenin bir parçası ola-

3 Burada "totalizm" kavramı ile kastedilen, devletin tekelindeki "total" güç kullanımınıdır. [ç.n.]

4 *La Cité de Hobbes; Théorie de l'état totalitaire, essai sur la conception naturaliste de la civilisation*, Paris-Lyon 1935.

5 *Archive de Philosophie de droit et de Sociologie juridique*, VI, 1936, s.46.

6 *Thomas Hobbes, Leben und Lehre*, 3. Aufl., Stuttgart 1925, s.257.

rak düşünülmesi gerektiğini haklı olarak vurgular. Hobbes, gerçekte “*profondément individualiste et rationaliste*”tir [son derece bireyci ve rasyonalisttir]. Descartes gibi Hobbes da, 17. Yüzyıl’da, “batı rasyonalizminin kahramanlar çağında”, başka herhangi bir şeye yönelmeyip kendi içine çekilerek, fazlasıyla değişmiş bir dünyanın kendilerine veremeyeceği türde bir bilgiyi bulan yalnız bireylerdendir. Ancak R. Capitant da “Leviathan” gibi korkunç bir efsanevi yaratığın meşhur resmini kullanmasının, Hobbes’un “mistik bir totalist” olarak görülmesine yol açmış olabileceğini kabul eder.

Hobbes, kendi “Tanrı”sının, birbirinden farklı ve birbiriyle uyumsuz üç tasarımını kullandığı için karışıklık bu kadar büyüktür. Leviathan’ın kötü şöhretli, efsanevi resmi ön planda göze çarpacak bir şekilde durur. Bunun yanında hukuki bir sözleşme kurgusu, temsil yoluyla ortaya çıkan egemen kişiyi açıklamaya yarar. Bunun dışında Hobbes, *ruhu olan bir mekanizma* olarak insanın kartezyen tasarımını “büyük insana”, egemen bir temsilci tarafından ruha kavuşturulmuş bir makine haline getirdiği devlete aktarır; –ki bu bence Hobbes’un devlet felsefesinin özüdür.

Leviathan’ın resmi, etkileyici kudretiyle, ne kadar kesinlik taşırsa taşışın bütün kurgu ve açıklamalara galebe çalar ve bunları gölgede bırakır. Hobbes’un “*bellum omnium contra omnes*” veya “*homo homini lupus*” gibi pek çok ifadesi vecize halini almıştır. “*Nulla poena sine lege*” [kanunsuz ceza olmaz] gibi bazılarını da kavramsal-sistemantik açıdan o kadar etraflıca düşünmüş ve güzel ifade etmiştir ki bir süre sonra bunlar, olgun bir meyvenin ağaçtan düşmesi gibi aydınlatıcı formüller haline gelmiştir. Buna karşılık diğerleri, somut düşmanı görünür hale getiren siyasal kudret aracılığıyla etkinlik gösterir. F. Tönnies’in haklı olarak belirttiği gibi bu, özellikle, doğal hukukçu eserlerden farklı olarak büyük kısmı siyasal bir etüt olan Leviathan’da yer alan çok sayıdaki etkileyici tasvir bakımından geçerlidir⁷. Roma [Katolik] Kilisesi’nin, karanlıklar imparatorluğu; kilise mensuplarının, hayalet⁸; Papa’nın, *Imperium Romanum*’un [Roma İmparatorlu-

⁷ TÖNNIES, age s.248, 255. Bu, Leviathan’ın, Cromwell’in zafer kazanıp kazanmayacağını hesaplayan 1651’deki İngilizce baskısına karşılık, 1668’deki Latince baskısında değişmiş olan siyasi duruma (bu arada yeniden kurulmuş olan monarşiye) uyum sağlama çabasını da açıklar.

⁸ Almanca’da “*der Lemur*” sözcüğünün karşılığı olarak “*hayalet*” sözcüğünü

ğu'nun] mezarı üzerinde oturan, Papalık resmi başlığı⁹ ile taçlanmış dev bir hortlak olarak tasviri (Leviathan'ın latince baskısının 47. Bölümü), bu siyasal portrelerden birkaçıdır. Bu bağlamda, yazıları daha 1653'ten itibaren *Index librorum prohibitorum*'a [okunması Katolik kilisesi tarafından yasaklanmış olan kitapların listesine] alınmış olan Hobbes, İngiliz ulusunun büyük bir devlet olan İspanya'ya, müttefiklerinin de, Papalığa ve Cizvit tarikatına karşı yürüttüğü, dünya tarihine yön veren mücadelede rol alan aktif bir savaşçıdır. Ancak Hobbes'ta Leviathan'ın portresi bambaşka bir anlama gelir. Leviathan, barış ve güvenliği getiren bir Tanrı'yı tasvir ettiği için, daha sonraki Behemoth'tan¹⁰ farklı olarak bir düşman portresi değildir. Siyasi anlamda bir dost miti de değildir; bunun için fazlasıyla korkunç ve tüyler ürperticidir. Yakından bakıldığında bu portre, Hobbes'un devlet kuramı alanındaki toplu kurgusunda, İngiliz espri anlayışından doğmuş, yarı-ironik ve edebi bir buluş değildir. Bu efsanevi portrenin yarattığı müthiş etki, onu [Hobbes'un] yeni devlet sisteminin merkezi tasarımı olarak görmek şeklindeki yanılgıya yol açmıştır. Ancak Hobbes'un, Leviathan'ı takdim ederken kullandığı cümleler ve sözcükler, kendisinin bu portreyi ne kavramsal ne de efsanevi veya şeytani bir portre olarak ciddiye aldığı konusunda hiçbir şüpheye yer bırakmaz.

Hobbes'un, şeytanlar ve şeytanbilim hakkında bir fikri olduğu, Leviathan'ın 1651'deki İngilizce baskısının 45. bölümü ve 242'inci sayfasındaki ifadelerde kendini belli eder. Eyüp'ün 40'uncü bölümündeki Leviathan, o dönemin literatüründe efsanevi bir portre olarak biliniyordu. Tarihsel incelemeler, literatürde [bir sembol olarak] kullanılmadığını gösterse de, kabalist yazını bilen biri olan Bodin¹¹, *Daemonoma-*

---

tercih ettim. *Lemures* Eski Roma'da, yaşayanları tedirgin etmek için dünyaya dönen ölülerin hayaletlerine verilen bir isimdir. [ç.n.]

9 Almanca'da "*die Tiara*" sözcüğü, Papa'nın üç katlı tacı anlamına gelmektedir. [ç.n.]

10 (Eski Ahid'in Eyüp kitabında yer alan) "*Behemoth*", yalnızca 1640-1660 İngiliz devriminin tarihi ve siyasi bir tasviridir; *Behemoth*'un portresiyle kastedilen şey devrimin saçtığı dehşettir. Buna rağmen krallık yönetiminin sandilen sür kurulu, Leviathan'ın basılması yönündeki izin talebini reddetmiş ve 1668'de yazılan kitap, ilk olarak Hobbes'un ölümünden sonra basılmıştır.

11 VON BEZOLD Friedrich, "*Jean Bodin als Okkultist und seine Daemonomania*", *Historische Zeitschrift* 105 (1910), s. 1 vd. (Bu makale Bezold'un toplu

nia adlı eserinde (1581'deki Latince baskısının ikinci kitabının altıncı bölümü ve üçüncü kitabın birinci bölümü) Leviathan'ın, gücüne kimsenin karşı koyamayacağı ve kendisine, yalnızca bedenle yetinmeyip ruhlara da tuzak kurması için çağrı yapılan bir şeytan olduğundan bahseder. Bodin, Leviathan'la bir sözleşme yaparak kendilerine hizmet etmesini sağlayabileceğine inanan herkesin bunu bilmesi gerektiğini de ekler. Bu tür görüşler, "Leviathan" adının yalnızca anılmasının bile niçin korkunç Asya mitlerinin, her şeye el koyan Moloh'un veya herşeyi ezip geçen Golem'in hatırasını canlandırabildiğini açıklar. Kabalistlere göre Leviathan, musevi Tanrı'sının her gün birkaç saat oynadığı dev bir hayvandır; ancak bu hayvan bin yıllık krallığın ilk günü kesilecek ve krallığın mutlu sakinleri etini paylaşacak ve yiyip bitireceklerdir. Bütün bunlar çok ilginçtir ve bazı komünist devlet öğretilerinin ve devletin ortadan kaldırılmasından sonraki aşamada ortaya çıkan devletsiz ve sınıfsız toplumun efsanevi ilkörneği olabilir. Hobbes ise böyle şeylerden bahsetmez. O, bu resmi, korku veya saygı duymaksızın kullanır. 1651'deki İngilizce baskının (s.87) vurucu kısmında şöyle der: "*This is the generation of that great Leviathan or rather –to speak more reverently- of that Mortall God*" [Bu, azametli Leviathan'ın neslidir, ya da –daha saygılı konuşursak- Ölümlü Tanrı'nın...]. 1668'deki Latince baskıda aynı bölüm şöyledir: "*atque haec est Generatio magni illius Leviathan, vel, ut dignius loquar, Mortalis Dei cui Pacem et Protectionem sub Deo Immortali debemus omnes.*" ["İşte o EJDERRHA'nın (Leviathan'ın, ç.n.) veya daha saygılı konuşursak, ölümsüz tanrının altında, barış ve savunmamızı borçlu olduğumuz, o ölümlü tanrının doğuşu böyle olur¹²"]. Bu ton, resmin objektif anlamına da uygundur. Bütün fikir silsilesi, zavallı insanların tabiat halinde duydukları müthiş korkudan, bir Moloh veya Golem hükümranlığında duyacakları müthiş korkuya kaçmaları ile son bul-

---

eserlerinde yeniden basılmıştır.); ayrıca bkz: GUTTMANN J. Rabbi, *Jean Bodin in seinen Beziehungen zum Judentum*, Breslau 1906, s.16 ve Guttman'nın, Bodin'in nesebi hakkındaki iddialarına ilişkin bir düzeltme yazısı için bkz: PASQUÉ Emile, *Revue d'histoire de l'Eglise de France* XIX 1933, s.457-462; keza Bodin'in kitabı hakkında bir inceleme için bkz. CONDE J. Francisco, "*El Pensamiento Politico de Bodino*", *Deutsche Juristen-Zeitung* 1936, s.181-182.

12 Çeviri Semih Lim'e aittir. Bkz: HOBBS Thomas, *Leviathan*, çev: Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s.130 [ç.n.].

saydı bu, çok tuhaf bir devlet felsefesi olurdu. Locke, Hobbes'a karşı bu itirazı ileri sürmüştür¹³, ancak sözkonusu itiraz isabetli değildir. Hobbes'un amacı, devlet aracılığıyla feodal, sınıfsal ve ruhani direnme hakkının yarattığı anarşinin önüne geçmek ve Ortaçağ çoğulculuğuna, hesaplanabilir bir şekilde işleyen, merkezi bir devletin rasyonel birliği ile karşı koymaktır. Burada bir totaliteden bahsedilecekse, total bir devlet gücünün, yurttaşların korunması ve güvenliklerinin sağlanması konusunda total bir sorumluluğa denk düştüğüne ve her tür direnme hakkından feragat ve itaat gibi bu Tanrı'nın [Ölümlü Tanrı'nın] talep edebileceği şeylerin, yalnızca garanti ettiği gerçek koruma ile ilişkili olduğuna dikkat edilmelidir. Bu koruma sona ererse, her türlü itaat yükümlülüğü de sona erer ve birey de doğal özgürlüğünü yeniden kazanır¹⁴. "Koruma ve itaat arasındaki ilişki", Hobbes'un devlet kurgusunun belkemiğidir. Tek taraflı totalite [total güç kullanımı] tahayyülleri bu kurguyla bağdaştıramaz.

Leviathan'ın önsözü, Hobbes için, ussalcılıklarının diğer yüzünü semboller ve resimlerin kapladığı bazı rasyonalistler için olduğu gibi, rüyalar ülkesine taşıyacak ilerleme umutlarına bir yan kapı açmak anlamına gelmez. Bu tür bir ikiciliğin en meşhur örneği, Condorcet'nin "Esquisse d'un tableau historique des progrès de l'esprit humain" adlı eserinde (1794) yaptığı, akıl ve eğitim yoluyla yaratılacak insanlık cennetinin tasviridir. Burada Hobbes'un temel tasarımlarıyla bazı benzerlikler vardır: Yaşam, yalnızca hayatta olan tekil bireylerin dünyevi ve fiziksel varoluşları açısından ilgi çekicidir; bu fiziksel varoluşun güvenliğinin sağlanması ve mümkün olduğunca uzatılması en önemli ve en yüksek amaçtır. Büyük matematikçi Condorcet, ölümsüzlük sorununu matematiksel açıdan sıfıra yaklaşan bir limit problemi¹⁵ olarak görür ve zamanın sonsuzluğunda, yaşlılıktan kaynakla-

13 *Civil Government* II § 93: İnsanlar, kediler ve tilkilerden korkmaktansa, bir arslan tarafından yutulmayı daha güvenli sayarlar. Locke'un bu sözü, adını anmasa da dolaylı olarak Hobbes'u hedef alır.

14 Bu yüzden Restorasyon Çağı'nda (1660'tan sonra), kendisini, Cromwell'e tabi olmayı haklı çıkaran karakersiz bir oportünist olarak gösteren eski kafa-lıların serzenişlerine karşı savunması Hobbes için kolay değildir. Bu konuda 1662'de Hobbes tarafından bizzat kaleme alınmış bir yazı için bkz: *Considerations upon the Reputation, Loyalty, Manners and Religion of Thomas Hobbes of Malmesbury*.

15 "Infinitesimal" sözcüğü Duden-Deutsches Universalwörterbuch, Mannheim,

nan zayıflık sonucu ölümün, yavaş yavaş ve sürekli olarak ötelenmesi ile sonunda bir tür dünyevi ölümsüzlüğe ulaşılabileceğine ve bireysel dünyevi varoluşun sonsuzluğa kavuşturulabileceğine inanır. Ama Condorcet'nin eserini yazdığı sıralarda devlet, yüzyıldan uzun bir süredir kamusal güvenlik ve düzeni sağlamakla tarihi edimini yerine getirmiş durumdaydı. Bu yüzden Condorcet, insanları artık son derece kötü ve kurtvari yaratıklar olarak değil, iyi ve eğitilebilir varlıklar olarak görür. Rasyonalist doktrinin bu safhasında devletin baskı ve eğitim faaliyeti, zamana bağlı bir husus olarak görülür ve günün birinde devletin kendisini fuzuli hale getireceği hesaplanabilir. Başka bir deyişle, yüce Leviathan'ın boğazlanabileceği günün şafağı sökmektedir. Hobbes, bu tür tasavvurlardan son derece uzaktır. Kendi teorisinde de mevcut olan baskı ve eğitim yoluyla her türlü etki etme olanağına rağmen Hobbes, insan doğası hakkında büyük hayallere kapılmaz. Tam da bu karamsar zihniyet onun rasyonalizmini belirler ve 18. Yüzyıl Aydınlanması'nı ve bilhassa Büyük Frederik'in, Locke'tan çok Hobbes tarafından belirlenmiş olan devlet düşüncesini son derece güçlü bir biçimde etkiler¹⁶.

Ancak Hobbes'un egemen-temsili bir kişiyi [*souverän-repräsentative Person*] hukuken açıklamasına yarayan sözleşme kurgusu da devlet totalizmine yol açmaz. Hobbes'un son derece sağlam olan fikir silsilesinde hukuken belirleyici olan noktada, yani devletin hukuki açıklamasında bireyler arasında aktedilmiş bir sözleşmeden hareket etmesinin yarattığı belirsiz durum uzun süre önce farkedildi¹⁷. Sözleşme son derece bireycidir; [bireyler arasındaki] bütün bağlar ve topluluklar çözülmüştür; atomize olmuş bireyler korkuları içinde birbirlerini bulurlar, aklın ışığı parlak ve [güvenlik konusunda] bir uzlaşmaya varılır. Bu kurguya, sonucu olan devlet açısından bakınca, bu sonucun

---

2001, s.829'da "*zum Grenzwert hin unendlich klein werdend*" [sınır değere doğru sonsuza dek küçülen] olarak açıklanmıştır. Bunun yerine matematiksel bir ifadeyi kullanmayı tercih ettim. [ç.n.]

¹⁶ BEYERHAUS Gisbert, *Friedrich der Grosse und das 18. Jahrhundert*, Bonn, 1931, s. 11. Hobbes'un, 18. Yüzyıl'ın matematiksel-positivist felsefesine ve d'Alembert'in pozitivisminden Comte'a kadar etkileri hakkında bkz: Tönnies'in adı geçen eserinin 294'üncü sayfasında zikredilen Dilthey'in ifadesi; ayrıca bkz: VIALATOUX Joseph, *Philosophie économique*, 1933, s.32.

¹⁷ ATGER Fréd, *Essai sur l'histoire des doctrines du contrat social*, Nimes 1906 (Thèse de Montpellier), s.176.

bireyci bir sözleşmenin sebep olabileceğinden daha farklı olduğu ortaya çıkar. Herkesin herkesle vardığı bir uzlaşma sözkonusudur gerçi, ama bu hakiki bir devlet sözleşmesi değil, yalnızca bir toplum sözleşmesidir. Daha sonra ortaya çıkan egemen-temsili kişi, bu uzlaşmanın sonucu olarak değil, yalnızca bu uzlaşma dolayısıyla ortaya çıkar. Egemen-temsili kişi, katılımcı tekil iradelerin toplam kudreti ile karşılaştırılmayacak denli güçlüdür. Kendi hayatlarından endişe eden bireylerin birikmiş korkusu yeni bir gücü doğurur doğurmasına ama bu korku yeni Tanrı'yı yaratmaktan çok davet eder. Bu bakımdan yeni Tanrı, sözleşmenin bütün tarafları ve hatta bunların toplamı karşısında aşkındır [*transzendent*]; ancak yalnızca hukuki anlamda aşkındır, metafizik anlamda değil... Bu yüzden egemen-temsili kişi, devlet tahayyülünün tepeden tırnağa mekanikleştirilmesi sürecini geciktiremez. O, yalnızca 17. Yüzyıl'ın barok temsil düşüncesinin çağa uygun bir ifadesidir; mutlakçılığın [*Absolutismus*] bir ifadesidir, "totalizmin" [*Totalismus*] değil... Hobbes'ta devlet külli [*total*] bir kişi olmadığı ve egemen-temsili kişi, yalnızca "büyük insanın" ruhu olduğu için mekanikleştirme süreci, bu personalizm tarafından sadece geciktirilmemiş değildir, tam tersine ancak bununla tamamlanır. Çünkü bu personalist unsur da mekanikleştirme sürecinin içine çekilir ve yitip gider. Bir bütün ve böylesi bir makine olarak devlet, bedeni ve ruhuyla bir *homo artificialis*'tir [yapay bir insandır]. O, insanlar tarafından imal edilmiş öyle bir eserdir ki bu eserde malzeme ile sanatçı, *materia* ile *artifex*, makine ile mühendis aynı şeydir, yani insanlardır. Böylece ruh da, insanlar tarafından inşa edilmiş bir makinenin basit bir unsuruna dönüşür. Dolayısıyla, nihai sonuç "büyük insan" değil, "büyük makine"dir; hükmettiği ve koruduğu insanların dünyevi ve fiziksel varlıklarını garanti altına alan devasa bir mekanizma...

Ne Leviathan'ın fantastik portresiyle süslü önplandaki çizim, ne de [Leviathan'ın] günümüzde egemen temsili kişi tarafından canlandırılması, devletin Hobbes ile bir 'büyük makine' haline geldiği gerçeğini değiştirmeğe muktedirdir. Hobbes'un, devrimci karakterini büyük tarihsel sezgisiyle ilk ve en açık olarak Auguste Comte'un kavradığı devlet felsefesinin teknik-endüstriyel devrim bağlamındaki çığır açıcı etkisi burada yatar. 17. Yüzyıl'da ortaya çıkan ve Avrupa kıtasında üstünlüğünü kuran devlet, gerçekte bir insan eseridir ve daha önceki bütün siyasi birliklerden farklıdır. Devlet, teknik çağın ilk ürünü, geniş çaplı ilk modern mekanizma veya Hugo Fischer'in isabetli formü-

lasyonuyla “*machina machinarum*” [makinelerin makinesi] olarak görülebilir. Devletin gelişimi, bu gelişimi takip eden teknik-endüstriyel çağın entelektüel veya sosyolojik açıdan başlıca önkoşuludur ve devlet, bu yeni çağın tipik, hatta proto-tipik bir eseridir. Bu yüzden devletin ortaya çıkışıyla hukuk, yasa ve kamusal yaşamın bütün kavramları değişmiştir. “Pozitif olan, bizim için nihai geçerlilik temeline dönüşmüştür”¹⁸. Hukuk, pozitif yasaya; yasallık, meşruluğa; meşruluk, devlet mekanizmasının pozitivist işlev tarzına dönüşmüştür. Bu meşruluk tarzına göre Ortaçağ’ın bütün hukuk kavramları ve kurumları -özellikle feodal veya sınıfsal baskıya karşı direnme hakkı- bertaraf edilmesi gereken parazitlerdir. Ancak bu kodifikasyon [*die Vergesetzlichung*], her türlü teknik faaliyet gibi, yeni hesaplamalara ve dolayısıyla bu makineye ve güvenlik ile özgürlük kavramlarına vakıf olmaya elveren yeni olanaklara kapı aralar ki böylece yasalar aracılığıyla öngörülebilir kılınmış devlet işlevleri anlamına gelen yeni ve spesifik bir “hukuk devleti” kavramı ortaya çıkar. Bütün bunlar Hobbes’un devlet teorisinde mevcuttur.

Devletin böylesi bir mekanizma olarak tasarımı ile nihai metafizik adım atılmıştır. Bunu takip eden her şey, örneğin saat mekanizmasından buharlı makineye, elektrikli motora, kimyasal ve biyolojik işlemlere doğru gelişim, tekniğin ve pozitivist düşüncenin süregiden gelişimi ile kendiliğinden ortaya çıkar ve yeni bir metafizik karara ihtiyaç duymaz. Ancak “büyük insanın”, *μᾶκρος ἄνθρωπος*’un [*makros anthropos*] mekanikleştirilmesi yoluyla Hobbes, aynı zamanda insanın antropolojik anlamı konusunda Descartes’ı geride bırakarak çok sayıda sonuca yol açacak olan bir adım daha atmıştır. İlk metafizik karar, Descartes tarafından, insan vücudunun bir makine, beden ve ruhtan oluşan insanın, bütün halinde bir makine üzerinde yer alan bir anlık [*Intellekt*] olarak düşünüldüğü an verilmişti. Bu tasarımın “büyük insana” aktarılmasına az bir zaman kalmıştı. Bu aktarım Hobbes tarafından gerçekleştirildi; ancak belirtildiği üzere, büyük insanın ruhunun da makinenin bir parçasına dönüşmesine yol açtı. Büyük insanın bedeni ve ruhuyla bu şekilde makineye dönüşmesinden sonra, tersine-aktarım mümkün hale geldi ve küçük insan da bir *homme-machin*e’e [makine-insan] dönüşebildi. İnsanın antropolojik resminin meka-

18 EMGE C.A., *Ein Rechtsphilosoph wandert durch die alte Philosophie*, Berlin 1936, s.72.

nikleştirilmesi, ancak devlet tasarımının mekanikleştirilmesi ile tamamlandı.

Bir mekanizma, nasıl hiçbir totaliteye elveremezse, bireyin fiziksel, saf dünyeviliği de anlamlı bir totaliteye erişemez. Totalite sözcüğünün ve kavramının anlamını koruması ve aldatıcı bir slogan seviyesine düşmemesi gerekiyorsa, spesifik bir felsefi bağlama dayanmalıdır. Bu kavram, C. A. Emge'nin de belirttiği gibi, Hegel felsefesinin "sonlu sonsuzluğunda" [*endliche Unendlichkeit*] müşahede edilebilir. Bu bana, bütün totalite tasarımlarını İbn Rüşdçü bir bütün-parça özdeşliğine dayandırma girişiminden daha doğru geliyor¹⁹. Diğer hangi felsefi sistemlerin totalite kavramına geçit verdiği konusuna burada değinilmeyecektir; bu yüzden Erik Peterson tarafından ileri sürülmüş olan, modern zamanların "total" [bütüncül] kavramlarının, kavram değil mit [efsane], dolayısıyla totalleştirme efsaneleştirme anlamına geldiği şeklindeki iddiasını bir kenara bırakıyorum. Bu iddiaya göre Schelling'in ve Georges Sorel'in felsefeleri, spesifik olarak böylesi totalite tasarımlarıyla ilişkili felsefi bir düşünce dünyasına dönüşür. Her halükarda, Hegel'in dünya tarihine öncülük eden halklara yakıştırdığı "dünyevi tanrısallık", spesifik anlamda "sonlu sonsuzluk" totalitesine ve içkinlikle [*Immanenz*] aşkınlık [*Transzendenz*] arasındaki tipik bağıntıya yol açması bakımından özellikle elverişlidir²⁰. Bu yüz-

19 VOEGELIN Eric, *Der Autoritäre Staat*, Wien 1936, s.23.

20 H. Welzel, Hegel'in Tarih Felsefesi [*Philosophie der Weltgeschichte*] adlı eserinden, halkların ruhuna hakim olan prensiplerin yalnızca, "bunlar aracılığıyla kendisini tarih içinde 'kendi kendisini anlamlandıran bir totalite' katına yükselten ve dünyadan elini eteğini çeken" evrensel ruhun zorunlu aşamalar silsilesindeki unsurlardan ibaret olduğunu vurgulayan cümlesini alıntılamaştır. WELZEL H., *Über die Grundlagen der Staatsphilosophie Hegels*, (Volk und Hochschule im Umbruch koleksiyonunda, Oldenburg, 1937, s.100). Welzel evrensel ruhu, Hegel'in halk kavramının "ölüler diyarına ait [*chthonisch*] güçlerden farklı" karakterinden önde tutar. Buna karşı çıkmayacağım, ancak bu, "insanın özünde gizli olan ilahi alem" [*göttliches Rund in sich selbst / heavenly sphere in itself*] – Bu kavramın Türkçesi konusunda bana yardımcı olan Prof. Dr. Sayın Hüseyin Hatemi'ye çok teşekkür ederim. (ç.n.) tasavvuru yüzünden İbn Rüşdçü sayılan Aristoteles'in tersine, Hegel'in İbn Rüşdçü olduğu anlamına gelmez. – Makalem baskıya girdikten sonra "totalite" sorunu ile ilgili iki yeni ifadenin varlığından haberdar oldum: Norbert Gürke, "*Völkerbund und Völkerrecht*" adlı derginin Temmuz

den Hegel felsefesindeki “dünyevi Tanrı”, mevcut bir Tanrı’dır, *numen praesens*’tir; temsili bir şey değil... Bu Tanrı’nın, Hobbes’un devlet felsefesindeki “ölümlü Tanrı” ile hiçbir manevi akrabalığı yoktur. Hobbes’un “*deus mortalis*”i [ölümlü Tanrı’sı] daha ziyade “faniliği” günün birinde bir iç savaş veya ayaklanma sonucu parçalanabilecek olmasından kaynaklanan bir makinedir.

1937 tarihli sayısında siyasi bir kriz durumu olan savaşta gözlerini kapayıp düşmanları görmek istemeyerek, tam da bu şekilde bir totaliteye ulaşmayı uman bir “siyasi” kavramından [*der Begriff des Politischen*] hareketle topyekün savaş kavramına karşı cephe alır. “*Der demaskierte Staat*” (*Europäische Revue*, Eylül 1936) başlıklı makalesi sayesinde Alman okurların tanıdığı William Gueydan de Roussel, henüz yayınlanmamış olan, ancak bana ulaştırma nezaketini gösterdiği makalesinde Hobbes’un “mekanizma” tasarımını efsanevi ve romantik bulmaktadır. De Roussel aynı zamanda, 17-19. yüzyıllar arasındaki bilim tahayyülünü efsane, günümüzdeki totalizasyon sürecini ise yalnızca büyük nötralizasyon sürecinin diyalektik açıdan zorunlu bir aşaması olarak yorumlar ki bu sayede “totalite”, “evrenselliğin” karşıt-kavramı haline gelir.